

До спеціалізованої вченої ради ДФ 41.086.083
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, вул.Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого працівника освіти України
Литвинова Олексія Миколайовича
на дисертацію Ісраєляна Аліка Олександровича
«Звільнення від кримінальної відповідальності
у зв'язку з примиренням винного з потерпілим»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»

Вивчення рукопису дисертації Ісраєляна Аліка Олександровича й ознайомлення з публікаціями здобувача дає підстави для попереднього висновку, що дисертант виконав роботу на належному науковому й методологічному рівні та досяг поставлених дослідницьких цілей. Цей висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дисертації не викликає сумніву, вона достатньо повно та змістовно сформульована дисертантом у вступі до роботи, та, з одного боку, обумовлена постійними змінами чинного кримінального законодавства України, іноді не дуже вдалим, а, з іншого, – тим, що примирення з потерпілим є не лише ефективним засобом вирішення кримінально-правового конфлікту, але й одним із пріоритетних напрямів сучасної кримінально-правової політики України.

Доречно зазначити, що вітчизняні науковці приділяють увагу даній проблематиці. Водночас, віддаючи належне значущості проведених наукових розвідок, слід погодитися з дисертантом в тому, що попри значну кількість досліджень присвячених обраній темі, значна частина питань, які пов'язані зі звільненням від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим та застосуванням цього унікального правового явища, дотепер залишається без відповідей, чимало з них – недостатньо висвітлені

або є спірними. Зокрема, це стосується, скажімо: 1) як у цілому правової природи інституту звільнення від кримінальної відповідальності, так і, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим; 2) відповідності будь-якого виду звільнення від кримінальної відповідальності принципу презумпції невинуватості (ч. 1 ст. 62 Конституції України); 3) кола кримінальних правопорушень за яких доцільне таке звільнення; 4) форми вини у таких правопорушеннях; 5) особливостей суб'єктного складу примирення; 6) обмежень застосування звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України, висловлених у правових позиціях Верховного Суду тощо.

Про актуальність дисертаційного дослідження свідчить і зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зокрема, дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у XXI столітті» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Теоретико-методологічна основа дослідження є ґрунтовною та всебічною. Автор критично переосмислює наукові напрацювання відомих вчених, формулює відповідне авторське ставлення до положень звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку примиренням винного з потерпілим. Правильне визначення об'єкта та предмета дослідження, формулювання на цій підставі взаємопов'язаних та взаємообумовлених завдань дало можливість авторові логічно та послідовно викласти матеріал, розкрити повно проблемні питання та надати своїм висновкам переконливої аргументації.

Слід відмітити значну емпіричну базу дослідження, яку склали узагальнення судової практики у справах про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, що були

розглянуті судами України; узагальнення судової практики, здійснені Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Метою дослідження дисертант поставив розробку концептуальних положень науково-прикладної проблеми звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного на основі оновленого законодавства України, наукових підходів та узагальнення судової практики. Мета дослідження достатньо вдало деталізується відповідними завданнями, а їх виконання дає можливість досягти поставленої мети.

Аналіз виконаної дослідницької праці дає підстави стверджувати, що поставлені завдання виконані, а мета дисертації в цілому досягнута. У проведеному дослідженні обґрунтовані і сформульовані положення і висновки, які є новими для науки кримінального права та які автор виносить на захист.

Зокрема, у дисертації вперше в Україні доведено необхідність розширення сфери застосування ст. 46 КК України за рахунок нетяжких умисних кримінальних правопорушень, адже в результаті поділу кримінальних правопорушень на основі кримінального процесуального критерію та механічних змін до ст. 46 КК України звузилась сфера застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Такий підхід досить виправданий в контексті оновлення кримінального законодавства.

Дисертант приводить вдалі аргументи з приводу того, що при прийнятті рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілою заборонено вимагати від особи визнання своєї вини. Досить доцільним є твердження, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є формою реалізації в рамках кримінального закону примирення як засобу вирішення кримінально-правового конфлікту.

У роботі також знаходять свій авторський погляд теоретичні положення щодо звільнення від кримінальної відповідальності як самостійного інституту кримінального права, який реалізується поза інститутом кримінальної відповідальності, та є заохочувальним заходом кримінально-правового характеру, проявом компромісу в рамках кримінальної юстиції, альтернативного кримінальному примусу.

Слушною є позиція А.О. Ізраєляна щодо необхідності законодавчого обмеження можливості повторного звільнення від кримінальної відповідальності строком давності притягнення до кримінальної відповідальності за раніше вчинене кримінальне правопорушення, після набрання законної сили ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення та закріплення в КК України випадків, коли особа вважається такою, яка вперше вчинила кримінальне правопорушення.

Заслуговує на підтримку й увагу положення про можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у разі вчинення «двооб'єктного кримінального правопорушення», яким шкода заподіюється не тільки потерпілому, а й інтересам суспільства чи держави, за умови, що обсяг шкоди не значний.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації та наукових працях. Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані А.О. Ізраєляном у дисертації, в тому числі й ті, що віднесені до наукової новизни в частині «удосконалено» та «дістали подальшого розвитку», також мають достатній рівень обґрунтованості. Цього автор досяг за рахунок вдалої постановки проблем, використання філософських, загальнонаукових та приватно-наукових методів пізнання правових явищ: діалектичного, формально-юридичного, герменевтичного, догматичного, статистичного, методу моделювання, логічного аналізу, соціологічного тощо. Ці та інші методи наукового дослідження використані автором у взаємозв'язку.

Основні результати дисертації А.О. Ізраєляна викладені у 11 публікаціях, із них чотири – у фахових наукових виданнях України, дві – у

науковому періодичному іноземному виданні та п'ять тез виступів на науково-практичних заходах. У цих публікаціях відображений зміст всіх розділів дисертаційної роботи.

Результати дослідження доповідалися на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах і є достатньо апробованими. Як впливає з робіт дисертанта, аналізована проблематика для нього не нова, автор послідовно працював над дисертацією протягом декількох років.

Дослідження А.О. Ізраєляна має теоретико-прикладний характер. Що стосується значення рецензованого дослідження для науки кримінального права, то, уявляється, це дослідження може бути сприйняте та використане в подальших дослідженнях та розробці питань звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, при вдосконаленні чинних кримінально-правових приписів та при правозастосуванні.

Дисертація оформлена відповідно до вимог МОН України. Дисертаційна робота виконана на належному науковому рівні, є самостійним дослідженням, яке містить наукові положення, які раніше не виносилися на захист. Теоретичні положення підтверджуються емпіричною базою.

Практичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- у науково-дослідній сфері для подальших теоретичних досліджень та удосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності;
- у правотворчій сфері у процесі подальшого вдосконалення кримінального законодавства України щодо інституту звільнення від кримінальної відповідальності, а також при розробці правових актів, пов'язаних з інститутом примирення сторін;
- у правозастосовній практиці для формування єдиної судової практики застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим;
- у навчально-методичній роботі при підготовці підручників, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з кримінального

права (Акт про впровадження результатів дисертації у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія»).

– у навчальному процесі, зокрема, Національним університетом «Одеська юридична академія» при викладанні курсу «Кримінальне право» та спецкурсів «Проблеми сучасного кримінального права», «Сучасні проблеми кримінального права України», а також при проведенні практичних занять з наведених дисциплін.

Таким чином, результати наукового дослідження дисертанта можуть бути використані при вирішенні широкого кола проблем наукового, правозастосовного та навчально-виховного характеру і саме в цьому полягає їх практична значущість.

Отже, рецензування дисертації Ісраєляна Аліка Олександровича дає підстави дійти висновку, що дисертація відповідає вимогам, встановленим до змісту та оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Даючи позитивну оцінку рецензованій дисертації, маю зауважити, що, як і будь-яка значна за обсягом і кількістю досліджуваних проблем наукова праця, вона має й окремі суперечливі або дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації або пояснень здобувача під час прилюдного захисту.

1. Аналізуючи у підрозділі 1.1. дослідження поняття та значення примирення в аспекті звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, автором встановлено, що примирення є досить ефективним засобом вирішення кримінально-правового конфлікту. Вочевидь з цим варто погодитися. Водночас зі змісту цього підрозділу дослідження, а також висновків до нього складно зрозуміти, що ж, власне, на думку автора, слід розуміти під примиренням в аспекті звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України, які змістовні ознаки такого примирення, у якій формі воно констатується у конкретному кримінальному провадженні, нарешті, як змістовно, а не за правовими наслідками, співвідносяться між собою примирення з потерпілим за ст. 46 КК

України та угода про примирення на підставі ч. 5 ст. 65 та ч. 2 ст. 75 КК України?

2. Не можна погодитися з позицією автора, що примирення обвинуваченого та потерпілого може мати такий передбачений законом наслідок як припинення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України, юридично ніяк не пов'язана з кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення (ст. 477–479 КПК України). Це самостійні правові явища, які необхідно правильно розмежовувати. Доречно зазначити, що за своїм походженням інститут приватного обвинувачення є німецьким інститутом (*privatklage*), що пов'язаний з розподілом форм кримінального переслідування на приватне та публічне. Натомість, регламентація ст. 46 у КК України обумовлена іншим – ідеєю відновного правосуддя як винятково новітнього уявлення про способи вирішення кримінально-правових конфліктів та є проявом інституту медіації у кримінальних провадженнях у формі публічного обвинувачення.

3. Вважається спірним переконання здобувача, що від кримінальної відповідальності звільняється або може бути звільнена лише винна у вчиненні кримінального правопорушення особа (стор. 29–54 дослідження). Така позиція вочевидь не враховує принцип презумпції невинуватості, відображений у ч. 1 ст. 62 Конституції України. Доречно зазначити, що саме невідповідність звільнення від кримінальної відповідальності принципу презумпції невинуватості стало тим основним аргументом, який зумовив робочу групу Комісії з питань правової реформи, власне кажучи, відмовитися від інституту звільнення від кримінальної відповідальності у проєкті нового КК України за рахунок його трансформації в інститут звільнення від покарання.

4. Наступне зауваження певним чином впливає з попереднього. Зокрема, у загальних висновках роботи за результатами проведеного дослідження автор пропонує внести певні зміни до чинної редакції ст. ст. 44 та 46 КК України. Вочевидь такі зміни заслуговують позитивної оцінки.

Водночас хотілося б почути від автора його ставлення до потенційної можливості їх реалізації в запропонованому варіанті та, як наслідок, їх ефективності, з огляду на те, що в проекті нового КК України звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим трансформовано у звільнення від покарання, зокрема у непризначення покарання у зв'язку з примиренням з потерпілою особою?

5. Нарешті, останнє зауваження зводиться до наступного. Дисертаційне дослідження містить досить ґрунтовну емпіричну базу, яку склали результати вивчення та узагальнення судової практики у справах про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, що були розглянуті судами України; узагальнення судової практики, здійснені Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ. За нашим переконанням, було б доречним та таким, що надало би дослідженню більшої репрезентативності, розміщення узагальненої опрацьованої та систематизованої статистичної інформації у вигляді відповідного додатку до роботи щодо звільнення від кримінальної відповідальності, у цілому, та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, зокрема.

Разом з тим, наведені міркування не впливають на високу оцінку дисертаційного дослідження Аліка Олександровича Ісраєляна не знижують її наукової та практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на актуалізацію наукового дискурсу щодо порушених у дисертаційному дослідженні проблем. Робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною.

Аналіз представленої дисертації **Ісраєляна Аліка Олександровича «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим»**, свідчать, що в ній містяться результати проведених дисертантом досліджень та отримані нові науково значимі та обґрунтовані результати, які у сукупності вирішують завдання розроблення концептуальних положень науково-прикладної проблеми звільнення від

кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим на основі наукових підходів та узагальнення судової практики.

Отже, слід дійти загального висновку, що дисертація **Аліка Олександровича Ісраєляна** на тему «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим» відповідає спеціальності 081-«Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261, Тимчасовому порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор **Ісраєлян Алік Олександрович** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 - «Право» за спеціальністю 081 - «Право».

**Доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ**

О. М. Литвинов